

Аннотация**Т.Е.Крыстопчук****Исследование развития образовательных систем ЕС у педагогической теории: обязательное и профессиональное образование**

В статье проведен анализ развития образовательных систем Европейского Союза в педагогической литературе. Определены структуры обязательного обучения и проблемы профессионального образования, находящихся в центре внимания стран-членов ЕС.

Ключевые слова: дошкольное образование, среднее образование, структуры обязательного обучения, профессиональная подготовка.

Summary**T.Ye.Krystopchuk****Research of EU Educational Systems in Pedagogical Theory: Compulsory and Professional Education**

The article analyzes the development of educational systems of the European Union in the pedagogical literature. The structure of compulsory education and professional training problems, which are in the spotlight of EU member states, are defined in the article.

Key words: pre-school education, secondary education, the structure of compulsory education, professional training.

Дата надходження статті: „5” березня 2012 р.

УДК 371.01**І.В.КУЗЬО,**

аспірант

(м.Херсон)

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання аудіовізуальних засобів навчання

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури висвітлюються основні питання підготовки майбутніх вчителів початкових класів до використання у своїй діяльності аудіовізуальних засобів навчання, розглядаються ключові проблеми, що виникають в процесі навчання студентів.

Ключові слова: аудіовізуальні засоби навчання, технічні засоби навчання, майбутній вчитель початкових класів, готовність студентів до застосування ТЗН.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відповідно до економічних, політичних та соціальних змін, що відбуваються в українському суспільстві, змінюються і вимоги до підготовки вчителя початкової школи. Одним із пріоритетних напрямків таких змін є застосування в навчально-виховному процесі технічних засобів навчання, серед яких одну із ключових позицій нині займають аудіовізуальні засоби. Як показує практика, саме вони здатні істотно підвищити ефективність навчання у молодших класах. Але багато вчителів не використовують звукозорові засоби навчання. Дехто просто боїться це робити, а дехто не знає, як вони працюють та як правильно застосовувати їх в навчальному процесі. Тому подекуди вчителі початкової школи взагалі не звертаються до аудіовізуальних засобів як виду технічних засобів навчання (ТЗН). За таких умов дитина погано засвоює матеріал, може втратити інтерес до предмета, багато властивостей особистості не розвиваються або розвиваються на недостатньому рівні для подальшого навчання в середній школі. Але існує й інша проблема, коли вчителі занадто захоплюються використанням аудіовізуальних засобів. Це загрожує гальмуванням розвитку абстрактного мислення, відволікає дітей від пізнання головного в темі, розсіює їх увагу.

Звідси виходить, що технічні засоби навчання, зокрема аудіовізуальні, необхідні в початковій школі, але вчителі повинні добре знати умови та специфіку використання таких засобів на уроках. Із цієї причини набувають неабиякої актуальності питання підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання ТЗН у навчально-виховному процесі.

Аналіз досліджень і публікацій... Вирішенню проблем застосування технічних засобів навчання присвячені праці С.Архангельського, В.Беспалька, А.Прессмана, Г.Суворової, Л.Чашко, М.Шахмаєва та ін. Питання формування інформаційної культури педагога, перспективи та проблеми застосування ТЗН і мультимедійних засобів розглядають В.Биков, Р. Гуревич, А.Гуржій, К.Елшир, М.Жалдак, Ю.Жук, І.Захарова, М.Кадемія, Г.Кедровіч, В.Ключко, Г.Козлакова, А.Коломієць, Ю.Машбиць, І.Підласий, Є.Полат, І.Роберт, С.Свириденко, О.Співаковський та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів висвітлено у працях Н.Бібік, О.Савченко, Г.Тарасенко, Л.Хомич, І.Шапошнікової та ін. Підготовка учителів початкової школи із застосуванням інформаційних технологій досліджена у дисертаціях І.Богданової, С.Гунька, О.Майборода, Л.Панченко, О.Трофімова, О.Шиман та ін.

Аналіз матеріалів показує, що окремі аспекти застосування аудіовізуальних засобів навчання є предметом досліджень учених, але проблема підготовки вчителів початкової школи до використання аудіовізуальних засобів досліджена недостатньо.

Формулювання цілей статті... Мета статті – на основі аналізу психолого-педагогічної літератури висвітлити теоретичні питання підготовки майбутніх вчителів до використання технічних, зокрема аудіовізуальних, засобів навчання.

Виклад основного матеріалу... Загальновідомо, що тільки 15% інформації запам'ятовується при слуховому сприйнятті, 25% – при зоровому і 65% – при одночасному. Більше 85% людей володіють переважно зоровою пам'яттю [6, с.64]. Тому найпильнішої уваги вимагають питання залучення в навчальний процес звукозорових засобів інформації. Це дозволяє при найменших витратах часу давати необхідну кількість інформації, добиватися глибокого її засвоєння. Особливо важливо досягти цього у початковій школі, яка закладає базу для всього подальшого розвитку особистості.

У поліпшенні організації навчального процесу в молодших класах і підвищенні його якості велику допомогу педагогам можуть надати технічні засоби навчання, зокрема такий їх вид як аудіовізуальні засоби.

Аудіовізуальні (звукозорові) засоби навчання – це вид технічних засобів навчання (ТЗН), за допомогою яких передається інформація, розрахована на сприймання органами слуху та зору. Як і для інших ТЗН, основною їх функцією є забезпечення інформаційної насиченості навчально-виховного процесу, усвідомленого засвоєння науково-теоретичних знань. Такі засоби мають змогу долати часові та просторові межі, проникати у глибинну сутність явищ і процесів; показувати явища у розвитку, динаміці; реалістично відображати дійсність; емоційно забарвлювати інформацію. До аудіовізуальних засобів навчання належать навчальні кіно, телебачення та відеозаписи [8, с.8].

Навчальне кіно з'явилося ще на початку ХХ століття. Масове його застосування в загальноосвітній школі почалося у передвоєнні роки. Із того часу воно інтенсивно розвивається і вдосконалюється. Фільми значно розширюють можливості навчального процесу. За їх допомогою учні мають можливість спостерігати внутрішні процеси і явища, які просто так побачити неможливо. Наприклад, здійснити мандрівку по земній кулі, подорож у космос, побачити ріст рослини, розкриття квітки, більш глибоко усвідомити історичні події минулих років [1, с.387].

Навчальне телебачення як засіб навчання, виховання і розвитку учнів увійшло до загальноосвітньої школи порівняно недавно. Незважаючи на це, воно широко використовується у сучасній школі, у тому числі й в початкових класах, завдяки специфічним можливостям: показувати події у момент їх здійснення і на будь-якій відстані від учнів; використовувати великий план, що наближає учнів до дії, предмета вивчення; робити учнів співучасниками подій, які показуються на екрані (ефект присутності); працювати на велику аудиторію (клас, група класів, усі учні школи); створювати найкращі умови для спостереження (бачити лише те, що потрібно для навчання, виховання, розвитку). Крім уроку, телепередачі розраховані і на позаурочну самостійну роботу учнів, гуртки, секції, клуби, об'єднання, групи продовженого дня, а також на інформаційну та методичну допомогу вчителів [7, с.3].

Телевізійна передача має дуже вагомий недолік, на відміну від фільму: вона, як правило, не повторюється. Для повторного перегляду її за допомогою відеомагнітофону записують на відеострічку. Такі матеріали й називаються *навчальними відеозаписами*.

Кожний урок із використанням аудіовізуальних засобів навчання вимагає від учителя початкової школи ретельної підготовки. Передусім важливо враховувати, що будь-які технічні засоби навчання не можуть замінити учителя. Це стосується і аудіовізуальних навчальних засобів. Вони використовуються лише тоді, коли без них педагог не може забезпечити якісного засвоєння знань, вихованості і розвитку учнів.

Як засвідчує історико-теоретичний аналіз, використання аудіовізуальних засобів навчання у початковій школі продовжує залишатися недостатньо ефективним. Це безпосередньо пов'язано з тим, що в педагогіці вищої школи досі не розроблено науково обґрунтованої дидактичної концепції їхнього раціонального використання в логіці цілісного навчального процесу [9, с.219]. Внаслідок цього значні витрати учителів початкових класів на аудіовізуальні засоби є марними: їх застосування не дає результатів, які очікуються.

На думку О.Трофимова, щоб аудіовізуальні навчальні засоби навчання змогли повністю виявити свій дидактичний потенціал, необхідно виділити в них системотворчі характеристики, які б відображали внутрішню єдність та програмно-цільову спрямованість навчального процесу на підготовку майбутнього вчителя. Такими характеристиками виступають професійні уміння студентів, причому функції системної реалізації аудіовізуальних засобів навчання виконують відповідні аудіовізуальні та комп'ютерні технології. Тому, на думку О.Трофимова, необхідно розробляти нові інформаційні технології, дидактичні засоби, впроваджувати їх у навчальний процес, в першу чергу, педагогічних вищих навчальних закладів [8, с.28].

На думку О.Царенка, одна із причин низького рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання аудіовізуальних засобів навчання зумовлена наступним фактом. У період з 1988 р. по 1993 р. в українських педагогічних вузах поступово замість однієї дисципліни „Обчислювальна техніка та технічні засоби навчання” фактично з’явилися дві розрізнені навчальні дисципліни: „Основи інформатики та обчислювальної техніки” і „Технічні засоби навчання”. Практика свідчить, що нині у більшості вищих педагогічних закладів ці курси викладають співробітники різних кафедр [2, с.97]. Виходить, що немає єдності в уміннях володіти технічними засобами та умінням застосовувати ці засоби в навчанні дітей.

Сучасна початкова освіта характеризується застарілістю обладнань у багатьох школах (найбільше це стосується шкіл сільської місцевості), відсутністю відповідних навчальних посібників, де висвітлювалися б питання запровадження сучасних видів ТЗН у навчально-виховний процес, скороченням годин на вивчення курсу ТЗН у педвузах, недостатньою розробкою науково обґрунтованих педагогічних основ формування в майбутніх учителів умінь застосовувати технічні засоби. Усе це стало тими вагомими чинниками, які призвели до зниження рівня професійно-педагогічної підготовки студентів з питань ефективного застосування ТЗН в цілому і аудіовізуальних засобів зокрема.

Аналіз кваліфікаційних характеристик свідчить, що рівень загальноосвітньої та психолого-педагогічної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі повинен бути однаковим для всіх майбутніх вчителів, а також наводиться перелік знань, умінь та навичок, якими має оволодіти випускник педагогічного вузу для ефективного проведення на основі використання ТЗН загального навчально-виховного процесу в школі та конкретних уроків і заходів за фахом обраної спеціальності. Із цим не погоджується вже згадуваний нами О.Царенко. Він зауважує, що психолого-педагогічна, методична та технічно спрямована на ТЗН підготовка студентів кожної спеціальності, як свідчить практика, неодноразова: по-перше, рівень підготовки студентів до застосування ТЗН (у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу) різний; по-друге, навчальними планами відводиться різна кількість годин на вивчення ТЗН; по-третє, програми з курсу ТЗН не повною мірою враховують специфіку роботи майбутніх учителів за обраним фахом. На сучасному етапі варіативність викладання курсу „Технічні засоби навчання” зводиться тільки до різної кількості годин, які передбачені програмами на вивчення ТЗН, в умовах неузгодженості змісту й методики викладання курсу з потребами навчально-виховного процесу [2, с.99].

У процесі оволодіння аудіовізуальними засобами саме в майбутніх учителів початкової школи виникають найбільші труднощі. Це пов’язано із багатогранністю предметної спеціалізації дисциплін початкової школи та з необхідністю врахування орієнтації навчально-виховного процесу на учнів молодшого шкільного віку. Адже майбутні вчителі молодших класів повинні бути підготовлені до викладання цілого комплексу розрізнених навчальних дисциплін на основі запровадження сучасних технологій навчання й технічних засобів їх реалізації, у тому числі й аудіовізуальних. Згідно кваліфікаційних характеристик студенти педагогічних факультетів повинні знати: особливості сприймання аудіовізуальної інформації молодшими школярами, вимоги до використання статичної проекції в початковій школі, педагогічні можливості навчального кіно та телебачення для розвитку та виховання дітей молодшого шкільного віку, дидактичні можливості та особливості застосування навчального відеозапису в початкових класах.

Проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання аудіовізуальних засобів навчання повинна розглядатися з урахуванням впливу мотивів, які визначають характер і рівень активності особистості. Так, Л.Божович, В.Мерлін, С.Рубінштейн у своїх роботах доводять, що досягнення результатів діяльності можливе тільки при наявності достатньо позитивного відношення до неї або мотиву. Тобто, домінуючим компонентом, що повинен входити до змісту підготовки, повинен бути мотиваційний компонент, що свідчить про готовність майбутніх учителів до такого виду діяльності [5, с.201].

Відповідно, основними складовими формування готовності студентів до застосування аудіовізуальних засобів є: – засвоєння необхідних знань про них і вироблення вмінь їх ефективно використовувати (перша складова); – формування позитивного ставлення до використання технічних засобів у навчально-виховному процесі (друга складова).

Першу складову формування готовності майбутніх учителів для застосування аудіовізуальних засобів О.Царенко визначає як модель оволодіння технічними засобами. При цьому друга складова взаємопов’язана з першою, бо лише на основі конкретних знань формуються бажання та усвідомлення необхідності застосовувати ТЗН [2, с.100].

Запропонована дослідником модель стосується підготовки майбутніх учителів різних спеціальностей. Підходить вона і для вчителів початкової школи, тому коротко охарактеризуємо її.

В основу створення моделі оволодіння ТЗН в цілому студентами педагогічних факультетів покладено вимоги кваліфікаційних характеристик, а її зміст складено з урахуванням: особливостей сприймання аудіовізуальної інформації молодшими школярами; вимог до використання навчального

кіно в початковій школі; особливостей використання навчальних відеозаписів в молодших класах при викладанні різних навчальних дисциплін; педагогічних можливостей звукозорових засобів навчання; педагогічних можливостей телебачення для розвитку та виховання дітей молодшого шкільного віку [2, с.100].

Для визначення ролі та місця аудіовізуальних засобів як виду ТЗН у підготовці вчителя ми проаналізували зміст навчальних програм і підручників з педагогіки, психології, базових дисциплін, фахових методик і виявили, що програми передбачають активне використання ТЗН практично на всіх етапах навчання студентів при викладанні майже всіх дисциплін. Проте варто відзначити, що в частині підручників з педагогіки (наприклад, І.Огороднікова, В.Оконя, Н.Сорокіна, Б.Єсіпова, А.Кондратюка) ТЗН згадуються лише епізодично серед методів навчання.

Підручники з психології, зокрема О.Крутецького, А.Петровського, педагогічної психології Л.Проколієнко містять необхідний матеріал (передбачений програмами з відповідних курсів) про вікові психофізіологічні особливості застосування ТЗН у навчально-виховному процесі [6, с.40].

Підручники з педагогіки виокремлюють два етапи у підготовці вчителя: попередній та безпосередній, які передбачають вибір і підготовку дидактичних засобів і навчальної техніки. Разом з тим у фахових методиках не розглядається планування ТЗН при складанні тематичних і календарних планів, що негативно впливає на процес формування готовності студентів як до використання ТЗН, так і до майбутньої педагогічної діяльності в цілому.

С.Величко та О.Царенко, досліджуючи ТЗН, і В.Імбер, працюючи над проблемами мультимедійних засобів, незалежно один від одного, застосували узагальнений підхід Л.Кондрашової та В.Сластьоніна і сформулювали поняття „готовності до ефективного застосування ТЗН”. Воно в цілому визначається ними як синтез таких взаємопов’язаних структурних компонентів:

- *мотиваційного* (зацікавленість і позитивне ставлення до використання аудіовізуальних засобів у навчально-виховному процесі, усвідомлення необхідності застосування ТЗН і поповнення своїх знань про педагогічні можливості та методичні особливості використання сучасної техніки);

- *операційно-пізнавального* (знання будови та принципу дії сучасної навчальної техніки й методики її застосування; здатність постійно вдосконалювати свою майстерність з питань ефективного використання ТЗН);

- *емоційно-вольового* (цілеспрямованість, самостійність, упевненість в успішному застосування ТЗН, здатність зосередитися на поставленому завданні);

- *оцінного* (оцінка своєї готовності до застосування ТЗН у навчально-виховному процесі), який визначає вміння вчителя аналізувати свою діяльність, пов’язану із використанням ТЗН, та діяльність учнів. Учителю необхідно вносити в цю діяльність відповідні корективи і на цій основі вдосконалювати свій професійний рівень [2; 4].

Аналіз змісту готовності до застосування ТЗН дозволяє визначити основні критерії готовності майбутнього учителя початкової школи:

- зацікавленість, потреба і установка на необхідність використання аудіовізуальних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи;

- знання, які розкривають суть, зміст, теорію та методику застосування аудіовізуальних засобів навчання;

- практичні вміння використовувати цей вид ТЗН у навчально-виховному процесі;

- оцінка і самооцінка результатів діяльності, пов’язаної із використанням аудіовізуальних засобів у початковій школі.

Відповідно до цих критеріїв, можна визначити і рівні, які характеризують сформованість основних компонентів готовності майбутніх учителів молодших класів до використання звукозорових засобів навчання:

- *низький*: знання у студентів є, але відсутнє бажання використовувати ТЗН у своїй педагогічній діяльності;

- *достатній*: студенти мають глибокі переконання у необхідності використання ТЗН у початковій школі, але зустрічаються із чималими проблемами у практичному їх застосуванні;

- *високий*: студенти мають глибокі, осмислені знання аудіовізуальних засобів навчання, правил їх експлуатації та методики використання, зацікавлені проблемами використання ТЗН у навчально-виховному процесі, мають стійке позитивне ставлення до застосування звукозорових засобів навчання у своїй педагогічній діяльності.

Отже, аналіз проблеми використання аудіовізуальних засобів навчання у педагогічній теорії та практиці дає підстави стверджувати про педагогічну доцільність постійного розширення сфери застосування ТЗН у початковій школі. Це зумовлює потребу вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів молодших класів до практичного застосування технічних засобів навчання. Рівень готовності сучасних студентів педагогічних факультетів до ефективного використання аудіовізуальних

засобів є недостатнім порівняно із вимогами кваліфікаційних характеристик. Це негативно впливає на результативність навчально-виховного процесу у початковій школі.

Важливою умовою формування умінь у майбутніх вчителів початкових класів ефективно застосувати ТЗН є наявність інтегрованої дидактичної системи для формування у студентів основних компонентів готовності (мотиваційного, операційного-пізнавального, емоційно-вольового та оцінного). Таку систему можна створити за умов посилення психолого-педагогічних аспектів ТЗН, наповнення занять дослідницькою діяльністю, посилення професійного аспекту підготовки майбутніх учителів початкової школи до практичного використання дидактичних засобів і навчальної техніки; створення комплексу методичного забезпечення для проведення стандартизованого контролю знань під час вивчення курсу ТЗН, налагодження міжпредметних зв'язків із дисциплінами психолого-педагогічного циклу, фаховими методиками та педпрактикою студентів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большая Советская Энциклопедия / [под ред. А. М. Прохорова]. – М., 1972. – Т. 17. – С. 387.
2. Величко С. Формування у майбутніх вчителів умінь застосовувати технічні засоби у навчально-виховному процесі / С. Величко, О. Царенко // Наукові записки КДПУ ім. Винниченка: педагогічні науки. – Вип. 14. – Кіровоград, 1998. – С. 95–101.
3. Закон України „Про освіту” // Освіта. – 21 серп. 1996 р. – № 43–44 (221–222). – С. 6–11.
4. Імбер В. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі / В. Імбер / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Київ–Вінниця : ТОВ фірма „Планер”, 2005. – С. 307–312.
5. Рубинштейн С. Принципы и пути развития психологии / С. Рубинштейн. – М., 1959. – 321 с.
6. Семиденко В. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза : учебное пособие / В. Семиденко. – Полтава, 1989. – 86 с.
7. Суховірський О. Передумови використання комп'ютерної техніки в початковій школі : навч. посіб. / О. Суховірський. – Хмельницький : Вид-во ХГПІ, 2003. – 24 с.
8. Трофимов О. Аудіовізуальні засоби навчання в школі : метод. посіб. для студ. пед. ун-ту / В. Сичов, В. Мозговий. – Харків : ХДПУ, 1998. – 119 с.
9. Шиман О. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до створення і використання комп'ютерної наочності / О. Шиман // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : КПДПУ, 2002. – Вип. 8. – С. 218–224.

Анотація

И.В.Кузё

Подготовка будущих учителей начальной школы к использованию аудиовизуальных средств обучения

В статье на основе анализа психолого-педагогической литературы освещаются основные вопросы подготовки будущих учителей начальных классов к использованию в своей деятельности аудиовизуальных средств обучения, рассматриваются ключевые проблемы, которые возникают в процессе обучения студентов.

Ключевые слова. Аудиовизуальные средства обучения, технические средства обучения, будущий учитель начальных классов, готовность студентов к использованию ТСО.

Summary

I.V.Kuzio

Training of Future Primary School Teachers for the Use of Audio-Visual Teaching Aids

On the basis of the analysis of psychological and educational literature the main issues of training of future primary school teachers to the use of audio-visual means of training in their work are elucidated in the article, the key issues that arise in the process of teaching students are examined.

Key words. audio-visual teaching aids, training technical aids, future primary school teacher, readiness of students to the use of training technical aids.

Дата надходження статті: „8” вересня 2011 р.

УДК 378.14:37.01

І.М.КУСТОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Формування професійних компетенцій шляхом розвитку вмінь і навичок як педагогічна проблема

У статті аналізуються взаємозв'язки професійних компетенцій з професійно значущими вміннями і навичками, що є основними у формуванні професійних навичок майбутніх економістів. Автор класифікує професійні компетенції за впливом їх на процес розвитку майбутнього фахівця та визначає основні загальнопедагогічні підходи до формування вмінь і навичок.

Ключові слова: вміння і навички, професійні компетенції, творчий пошук, новітні інформаційні технології

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування компетентності є нагальним питанням розвитку професійної педагогіки. За роки перебудови української системи у відповідності до вимог